

TÜRÜK

2024, Yıl/Year: 12, Sayı/Issue: 39, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 11.10.2024

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 13.11.2024

Sayfa / Page: 209-221

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Öykü Su AKYÜZ

Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi

Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi

akyuzoyku@gmail.com

TÜRK AYDINININ POSTMODERN ANLATISI: TERS ADAM

Öz

Toplumsal konular ve olaylar sanat eserlerinin vazgeçilmez konuları arasında yer almaktadır. Bu konu ve olayların temel yönlendirici figürÜNÜ aydın oluşturur. Aydın ömrü boyunca mücadele içinde olan kişidir. Onun mücadelesi, kurumsal ve toplumsal normların, sistemlerin yanında aynı zamanda kendisiyledir. Aydın bu özellikleri onu büyük bir yalnızlık içine sokar. Aydın yalnızlığı Türk edebiyatının da en çok üzerinde durduğu konular arasında yer almaktadır. Barlas Özarıkça'nın yazdığı *Ters Adam* da bu tür romanlardandır. *Ters Adam*'daki aydın figürleri toplumcu gerçekçi romanlarının mücadelecisi ve girişken kişilerinden farklıdır. Bir aydın figürü olarak Ters Adamlar çevrelerine ve içinde yaşadıkları topluma yabancılaşan başarısız kişilerdir. Toplumsal bir mücadeleden çok benliklerini bulma savaşımı içine girer. Kurmaca ve gerçeklik algısını yitiren öznenin anlatısı en iyi postmodern metinlerde dile getirilir. Barlas Özarıkça da romanını postmodern tekniklerle kurgulayarak Türk modernleşmesinin ve aydınının dünyasına eleştirel bir bakış açısı getirir.

Anahtar Sözcükler: Postmodernizm, üstkurmaca, metinlerarasılık, ironi, yabancılaşma, Barlas Özarıkça, Ters Adam

POSTMODERN NARRATIVE OF THE TURKISH INTELLECTUAL: TERS ADAM

Abstract

Social issues and events are among the indispensable subjects of works of art.

The intellectuals are the main guiding figures of these issues and events. They are the people who have been struggling throughout their intellectual lives. Their struggle is not only with institutional and social norms and systems, but also with themselves. These characteristics of an intellectual put him/her in great loneliness. The loneliness of the intellectual is among the subjects that Turkish literature focuses on the most. *Ters Adam* “an adverse man”, written by Barlas Özarıkça, is one of these novels. The intellectual figures in *Ters Adam* are different from the combative and enterprising individuals of social realist novels. As an intellectual figure, *the Adverse Men* are unsuccessful people who are alienated from their environment and the society they live in. Rather than a social struggle, they engage in a struggle to find their identity. The narrative of the subject who has lost the perception of fiction and reality is best expressed in postmodern texts. Barlas Özarıkça also brings a critical perspective to the world of Turkish modernization and intellectuals by constructing his novel with postmodern techniques.

Key Words: Postmodernism, metafiction, intertextuality, irony, alienation, Barlas Özarıkça, *Ters Adam*

Giriş

Değişim, var oluşun kaçınılmaz bir sonucudur. Var olan her şey az ya da çok bir biçimde değişim geçirir. Bu değişimler ister istemez insanın oluşturduğu topluluklarda da gerçekleşir. Topluların uzun deneyimler sonucunda oluşturduğu değer ve kurallar dizgesi vardır. Bu dizgeler toplum içindeki insan ilişkilerini düzenler. Toplumsal değişme, insanlar arası ilişkilerin değişmesi sonucunda ortaya çıkar (Kongar,2011:24). Her toplum hem iç hem de dış dinamikler sonucunda belli bir değişim geçirir. Bu türden yaşanan değişimler çoğu zaman hissedilmezken bunların dışında belli dönemlerde büyük kırılmalarla gerçekleşen değişimler toplumlarda ciddi krizlerin yaşanmasına neden olabilmektedir. Yüzlerce yıl devam eden alışkanlıklar bu kırılmalarla değişime uğrar. Osmanlı'nın Batı'ya yönelmesiyle başlayan Türk modernleşmesi bu türden değişimleri içermektedir. Ortaylı (2016:15), modernleşmeyle başlayan değişimi “var olan değişimin değişmesi” olarak tanımlamaktadır. 19. yüzyılda Türkiye’de toplum yeni bir değişim ivmesine ulaşır. Bu değişim yalnızca bireyi ve toplumu değil, devletin yapısını ve siyasal örgütlenmelere kadar her şeyi içine almıştır (Ortaylı,2016:15). Tanpınar (1977:101)’ın sözünü ettiği medeniyet krizi, modern Türk edebiyatını başlattığı kadar modernleşen bir toplum yapısını da başlatır. Modern edebiyatın en temel konuları arasında Türk modernleş(eme)mesi yer alır. Türk modernleşmesi bürokrat - aydın temelli başlayan bir hareket olduğu için modernleşmeye getirilen eleştiri aynı zamanda aydın eleştirisini oluşturmaktadır. Osmanlı’daki ilk romanlardan Cumhuriyet sonrası ve günümüzün postmodern romanlarına kadar en önemli konular arasında Türk modernleşmesi ve aydını yer almaktadır. Türk romanında aydın tipi uzun bir süre topluma örnek olup yol gösterecek olan ideal kahramanlar olarak çizilmiştir (Alan, 2018:17). Zamanla romanlarda çizilen bu aydın tipinde de değişiklikler olmuş, kahraman aydın tipi yerini sürecin dışında kalan, izleyici bir figüre bırakır. İlk baskısı 1986 yılında yapılan Barlas Özarıkça'nın yazdığı *Ters Adam* eseri de bu doğrultuda oluşturulan romanlardandır.

Yazarların üslubunu yazma amaçları belirler. Toplumsal bir sorunu çözme ve okurda duyarlılık

geliştirme amacıyla yazdıklarında üslup farklı olurken çocuklar için ya da kadınlar için yazdığında da çok farklı olabilmektedir. Politik bir romanda üslup çok açık olup iletiler slogan düzeyinde kalırken aynı konu postmodern bir anlatıda parçalanmışlık ve kaostan kaynaklanan anlaşılmaza dönüşebilir. Postmodern sanatçılar, eserlerinde toplumsal ve politik sorunlara yer verseler de politik ve toplumcu yazarlardan farklı olarak sorunları sloganlaştırmazlar. Onlar iletileri savaşın yıkımını anlatan Guernica tablosu gibi aktarırlar. Postmodern metinler, yabancılaşma, belirsizlik, parçalanmışlık, çoğulluk, ironi ve metinlerarasılık ilişkileri içinde kurulurlar. Bütün bu bileşenlerden sonra önemli olan Paul Ricoeur'un dediği gibi "yazarın ne söylediği değil, metnin içinde ne sakladığı"dır (Sağlık,2022:326). Ters Adam romanında Barlas Özarıkça Türk modernleşmesinin bütün malzemelerini, yaşanan hayal kırıklıklarını, aynı parçalanmışlık yapısı içinde sunar. Türk edebiyatında birçok toplumcu sanatçının eserlerinde işlediği konuları Guernica tablosundaki parçalanmış figürler gibi metnine doldurur. Okurdan o parçalı yapıları fark edip anlamlandırıp yeniden kurmasını bekler.

Ters Adam romanı anlattıklarından çok anlatış biçimleri bakımından dikkate değer eserlerdendir. Eser çok farklı anlatım araçları kullanılarak oluşturulmuştur. Bu çalışmada eser yabancılaşma, üstkurmaca, metinlerarasılık, ironi, çoğulculuk ve dil mekanizması açılarından incelenecektir

Yabancılaşma

Modern dünyanın insan üzerindeki en olumsuz etkisini yabancılaşma oluşturur. Modern ve postmodern eserlerin en önemli konuları arasında da yabancılaştırma yer almaktadır. Ters Adam, değişen dünya ile birlikte değişen Türkiye aydınınının yabancılaşmasının romanıdır. Osmanlının kötü gidişine bir son vermek için yapılan yenilikler ve değişimler Osmanlı devletinin sorununu çözememiştir ancak yeni bir devletin kurulmasına vesile olmuştur. Osmanlıda başlayan modernleşme hareketleri cumhuriyet döneminde de ivme kazanarak devam etmiştir. "Modern uygarlık tasarımının akla ve ilerleme fikrine dayalı teorileri ile modernitenin kent ve uygarlık tasarımı, bireyi ciddi bir yabancılaşma duygusuna itmiştir." (Kurt,2018:70). Yeni sistemle de değişen bir şey olmaz, insana daha çok yabancılaşan bir dünyanın içine girilir. Yabancılaşan dünyayı Ecevit (2013:40), şu şekilde tanımlar: "Tüm değerlerin ayaklar altına alındığı bir dünyadır bu; Nietzsche'nin, içinde 'Tanrının öldüğünü' söylediği türden bir dünya... Paranın, markalı tüketimin, süper lüks Mercedeslerin, koltuğun, prestijin, gücün, Tanrılaştığı, hırsızlarla katillerin kahramanlaştığı bir dünya..." Böyle bir dünyada kendi varoluşunu gerçekleştiren aydınının "hayır" diyen bir tarzı olmalıdır. Gerçek aydın içinde bulunduğu toplumun geçerli olan ölçütleri ile çatışma halinde olan kişidir. Albert Camus'un *başkaldıran insanı*, hayır diyen insandır. Hayır diyen insan Barlas Özarıkça'nın Ters Adam'ıdır. Ters Adam romanı, çevresinde olup biten her şeye eleştirel bir gözle bakan Fahri ve Fahri gibi olan arkadaşları (Şevki, Hakkı, Tarık, Cevdet) ile çevresinde karşılaştığı ters adamların hikâyelerinden oluşmaktadır. Fahri ve arkadaşları Cumhuriyet'in ilk dönem bürokrat ve memurlarının çocuklarıdır. Fahri'nin büyükbabası general, babası sayıştay üyesidir. Bunlar, sistemle uyumlu olan ailelerin "müfredat dışı hayata ilgi duyan"(Özarıkça, 2015:24) ¹çocuklarıdır. Hepsi de en iyi okullarda okutulurlar. Sistemin imkanlarıyla beslenmelerine karşın sistemin eksiklikleri onları rahatsız eder. Bu

¹ Bundan sonra Ters Adam romanına yapılan atıflarda yalnızca sayfa numaraları verilecektir.

rahatsızlık onları arayışa sevk eder.

Ters Adam(lar), hiç kimsenin taraftarı olmayan, uyumsuz, sorgulayan ve hayır diyen olduğu kadar aynı zamanda bir çeşit *tutunamayan*dır. Ters Adamların karşısında *Susanherkesler* vardır. Bu iki karşıtlık ilişkisi tarih boyunca hep olmuştur. Romanın konusunu da Susanherkeslere duyulan tepki oluşturmaktadır. Susanherkesler sistemle/ kalabalıkla daima uyum içinde olarak süreç hakkında bilgi edinerek yaşayan ve bütün haksızlıklar karşısında susarak kazanan ya da yaşamını sürdüren (mutlu gibi görünebilen ya da mutluluk hakkında hiçbir düşünceleri olmayan) kişilerdir. Anlamak onların lügatinde yer almaz. Ters Adamlar ise hayatlarını anlamak üzerine kurarlar: “Sen anlatıyorsun da biz anlamıyoruz dedi Eşref Dayı. Can Kaya, anlamak, dedi, bilmekten önemlidir. Anlamakta sevgi vardır. Bilmek ise çok kimseye sadece gurur payı vermiştir” (s. 123). Kazanmaktan çok anlamanın peşinde oldukları için kendilerinden çok başkalarıyla dertlenirler: “Başkalarına kahırlanmak soyluluğun ilk belirtisidir” (s. 137). Ters Adamlar, hiç kimsenin yanında yer almadıkları için hayatta hep yalnız kalan kişilerdir. Bundan dolayı da hayatları uzun monologlardan oluşur. Bir başka Ters Adam olan Can Kaya’nın “Hayatım uzun bir monolog oldu” (s. 123) sözü onların yabancılaşmalarının özet ifadesidir. Kurabildikleri diyaloglar da karşılık bulmayarak monologlaşır. Bütün roman kişilerinin anlatıları monologlardan oluşur. Bu, anlatının üslup özelliğini oluşturur. Başkalarının hissetmediği görmediği bir konu ya da olay Ters Adam için büyük bir soruna dönüşebilmektedir. Hiç kimsenin farkına varmadığı ya da küçümsediği hatta aşağıladığı kişiler onlar için büyük değerler taşıyabilmektedir. Ters Adamlar sistemle entegre olmaları durumunda çok hızlı bir biçimde yükselecek yeterliliğe sahipken bu kazanımların hiçbirini kazanım olarak görmeyen kişilerdir. Ters Adamın yolu, birçok mucize gösteren ve çevresindeki kalabalıktan çok üstün olan Hz. İsa’nın vasat olanlar tarafından öldürülüşü, buna rağmen yolundan dönmeşi gibidir.

Ters Adam’da yüzey yapıda içinde yaşadığı toplumla çatışan uyumsuzların hikâyesi anlatılırken derin yapıda gerek Türkiye’nin gerekse dünyanın güncel ve evrensel sorunlarına da değinilmektedir. Tan matbaası baskını, isim verilmeden anılmaktadır. Deniz Gezmiş ve arkadaşları ise “mahkeme ölüm kararlarını onaylamıştır. Üç genç adamın fotoğrafını yan yana koymuşlardı” (s. 130) biçiminde yine isim verilmeden anılır. Ulusal düzeyde yaşanan bu olayların türevi evrensel düzeyde “Jean d’Arc da yakılırken *Susanherkes* sen değil miydin?” (131) cümlesiyle hayat bulur. Görüldüğü üzere dış dünya gerçekliğine dayanan iletiler örtük bir biçimde ifade edilmiştir. Daha çok söze dönüşemeyen ama bilinçaltında hep yer alan sorunlar sayıklama biçiminde yer almaktadır. Böylelikle roman politik birçok konuyu ele almasına karşın politik bir roman hüviyeti kazanmaz. Bu yazarın oluşturmaya çalıştığı üslubunun bir parçasıdır denilebilir.

Yabancılaşma ilk olarak kişinin diğer kişilerle olan ilişkilerinin bozulmasına neden olur. Bu bir iletişimsizlik durumudur. Aynı ortamda olup, aynı amaç için bir araya gelmelerine rağmen iç dünyalarına yönelerek iç konuşmalarını tercih etmeleri de yabancılaşmadan kaynaklanan bir iletişimsizlik olarak gösterilebilir. “Kimse kimsenin yüzüne görerek bakmıyordu. Kimse kimseyi işiterek dinlemiyordu. Herkes bir diğerinde kendi dünyasını yaşıyordu” (s.56).

Yabancılaşma kendini çoğu zaman bir kaçış biçiminde ortaya çıkar. Bu kaçışlar, bir mekandan ve insanlardan uzaklaşma biçiminde olduğu gibi kitaplara yönelim biçiminde de ortaya çıkabilmektedir. Can Kaya mekândan ve insanlardan kaçarak yabancılaşmasını yaşayan bir Ters

Adamlardandır. Mekân değiştirmek de kendi başına bir irade ve eylemliliği gerektirdiği için daha kolay bir seçenek olarak kitaplar bulunur. Kitaplar, Ters Adamların yaşamdan kopuşlarını sağlayan sığınaklarına dönüşür. Hayat karşısında başarı kazandırması gereken kitaplar onların kaybetmesine neden olmaktadır. Aynı durum Özarıkça'nın kitabında da dile getirilmektedir. “Ben okumuş adamım. Yaşamayı okumakla erteledim. Goriot Baba'yı bir gecede belleğime sığdırdım” (s. 62).

Ters Adam'daki yabancılaşma, yaşanan dünyanın sistematığıne itiraz edip yeni bir dünya kurma isteği ve tutkusu içinde olan ancak gerçek dünyanın basitlikleri karşısında yenilgiye uğrayan seçkinlerin düş kırıklıklarına dayanmaktadır. Sıradanlık, onları hem içinde bulunduğu zamanın hem de mekânın dışına atmaktadır. Sıradanlık adeta Mimar Sinan'ın şaheserinin karşısındaki balyozlu amelelerin üstünlüğü gibi karşılıklarına dikilir. Onların yenilgisi asırlara meydan okuyan abidelerin sıradan olan karşısında yenilgisi gibidir. Böylesine bir karşılaşma, onları her zaman yanlış zamanı ve mekânı yaşayan kişiye dönüştürür. Sistemin ilkesizlikleri Ters Adamları hayat karşısında hep amatör bırakır. Amatör düzeyde yaşadıkları için de hayatlarında bir başarıdan söz edilemez: “Tedavülden kaldırılan hayat türümüz ve anlaşılan yanlışlarımız, her şeyi bozmaktadır” (s. 37). Doğru zamanda doğru yerde de olamazlar. “Bey buranın bekçisiymiş, gece vakti boş bir lunaparkta ne yaptığımızı soruyor” (s. 35). Buldukları konumla da çevresi tarafından hep yadırganacak olan kişilerdir. “Fahri, kendisini başkalarında ve hiçbir yerde bulamayanlardandı” (s. 43). Yaşanan gerçekler, Ters Adamların değiştirmeyi en çok istedikleri şeydir. Ancak gerçekleri değiştirecek güçleri olmadığı için düşlerini yaşamaya başlarlar. Bu durum da onların aydın kimliğinin zihinsel düzeyde kalmasına neden olur.

Üstkurmaca

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra edebiyat dış dünya ya da insanın iç dünyasını anlatmanın yanına yenileri eklenir. Postmodern anlatıların en belirgin anlatım yollarından olan üstkurmaca bunlar arasında yer alır. Üst kurmaca ile birlikte edebiyatın kendini anlattığı bir estetik tutum egemen olmaya başlar. Yazar üstkurgusal özellikleri metnin içine alarak metnin nasıl oluşturulduğunu anlatmaya başlar (Ecevit, 2013). Üstkurmaca, modernist ve postmodernist anlatılarda başvurulan anlatı teknikleri arasında yer almaktadır. Aytaç (1999:247), üstkurmacayı kurmaca içinde kurmaca olarak tanımlamaktadır. Yazar, okura oluşturduğu metnin oluşma biçimi hakkında da bilgi verir. Eserin oluşum süreci de eserin aslı konuları arasına girmektedir. “Yazar kurmacanın içinde kalarak sanal bir dünya oluşturmaktadır” (Koçakoğlu, 2012: 107). Koçakoğlu bu tür yaklaşımların oynusuluğu sağlamak için yazar tarafından tercih edildiğini belirtmektedir. Barlas Özarıkça da *Ters Adam* adlı eserinde üstkurmacalı bir anlatım kurgusu içinde eserini oluşturmaktadır.

Roman yayıncının ön sözüyle başlamaktadır ve metin yayıncının notuyla bir çerçeve anlatıma alınmıştır. Çerçeve anlatım modeli postmodern anlatım özelliği olarak bir üstkurmaca tekniği şeklinde değerlendirilebilir. Ana çerçevede anlatının nasıl oluşturulduğu anlatılmaktadır. Yayıncı, parkta içi kaset dolu bir çanta bulur. Bu kasetlerin belli bir sırası yoktur ve sırası belli olmayan bu kasetler deşifre edilerek yazıya geçirilmiştir. Bu teknik, B. S. Johnson, *Mutsuzlar* (The Unfortunates) adlı eserini ciltlemeden ve sayfa numaraları vermeden bir kutu içinde okuruna sunmasıyla benzer özellikler gösterir (Aksoy, 2001:21). Bu yolla okura, romanı istediği gibi okuma özgürlüğü verilmiştir. Barlas Özarıkça, bu düzeyde olmasa da kaotik ve karmaşık bir anlatım oluşturmak için

sırası belli olmayan ses kayıtlarını yazıya geçirme yolunu seçmiştir. Bulunan kasetlerin yazıya geçirilmiş hâli çerçeve içindeki metinleri oluşturmaktadır. Bu yönüyle roman, Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* adlı romanını da anımsatmaktadır. Orada da gazeteciye gelen roman dosyası vardır. Dosyanın okunması *Tutunamayanlar*'ı oluşturmaktadır. Kasetlerin dinlenerek yazıya geçirilmesi de *Ters Adam*'ı oluşturur.

Yazar anlatı içerisinde yer yer anlatı kavramı üzerine de düşüncelerini aktarmaktadır. Bu da üstkurgusal bir tasarım boyutunu ortaya koymaktadır. “Her anlatı, her itiraf uydurulmuş ve çarpıtılmış dahi olsa, sınırsızlığa karşı sınır koymaktı” (s. 16). Üstkurgusal anlatım yolları kendi varoluşunu tamamlayamayan roman kişilelerinin anlatılar yoluyla varoluşlarına yönelişini gösteren bir yoldur. Anlatıcının bakış açısı arzularıyla ilişkili olarak kurgunun oluşumuna da etki etmektedir. Bu durum gerçeklik algısı kadar anlatıyı sunuş biçiminin de değişmesine neden olmaktadır. Üstkurgusal olarak anlamın oluşumuna şu şekilde bir açıklık getirilmiştir: “Zaten genel gerçekleri hep yadsımış, hayatı olmayan biçimiyle istememiş miydim?” (s. 16).

Dil kullanımına ilişkin de bir üstbilişsel tutum yer alır ve bu tutum anlatının bir parçası haline getirilir: “Deniz güneşin altında bakır tabak gibiydi. Hakkı benzetmeyi beğenmedi. Güneş altın sarısı oklarıyla denizin alçalıp yükselişini aydınlatıyor diye düşündü” (s. 82). *Ters Adam*'da anlatıcıların sık sık değişime uğradığı bir anlatımla da karşılaşmaktadır. Anlatıcı ile anlatı kişisi anlatının biçimlenişinde karşı karşıya gelerek oluşmasına katkı sağlıyor. Her anlatı kişisi aynı zamanda anlatıcı kimliğine de sahiptir. Anlatı kişileri anlatıcı ses'inin de farkındadır: “İzninizle, bazen kendimden bir başkasından söz açarcasına konuşmak, kendimi bir üçüncü kişi gibi seyretmek istiyorum” (s. 17). Anlatıda en çok sesi duyulan, anlatıcı olarak ön plana çıkan Fahri'ye anlatıcı kişilerinin açık bir itirazı olur: “Efendi, Efendi. Fahri Efendi! Araya girme. Bırak herkes kendini anlatsın. Kim oluyorsun. Kime karışyorsun?” (s. 97). Bu alıntılar anlatı metninin interaktif bir yapıya dönüşmesini sağlamaktadır. Bütün bu teknikler anlatıya bir taraftan oyunsu bir hava katarken diğer taraftan da çoğulcu ve eşzamanlı bir gerçeklik algısının kurulmasını sağlar.

Metinlerarasılık

Her yazar kendinden önce yaşayan yazarlardan o ya da bu biçimde etkilenir. Bu etkilenme değişik biçimlerde ortaya çıkabilir. Koçakoğlu (2012:100), Eco'dan alıntılanarak *metinlerarasılığa* şu şekilde açıklık getirmektedir: “Kitaplar her zaman başka kitaplardan söz ederler ve her öykü daha önce anlatılmış bir öyküyü anlatır”. *Metinlerarasılığın* kimisi hayranlık biçiminde gerçekleşirken kimisi de eleştirel bir biçimde ortaya çıkabilmektedir. Bu etkilenme biçimleri modern ve postmodern eserlerde bir kurgu ögesi hâline dönüşmüştür. *Metinlerarası ilişkiler* farklı biçimlerde kullanılabilir. Metin içinde mektup, günlük gibi farklı türler kullanılarak da *metinlerarasılık ilişkilerinde* farklı uygulamalara yer verilmiştir.

Barlas Özarıkça da *Ters Adam* adlı eserinde sık sık metinler arası anlam ilişkilerinden yararlanarak metnini kurgulamıştır. *Ters Adamlar* hayatı okuyarak erteleyen kişiler oldukları için metinlerle kurulu bir dünyanın gerçekliği onları kuşatır. Doru, eşi Fahri'nin hayatını şu şekilde tanımlar: “Hiçbir işte sürekli çalışmamak, hayatı okuduğun romanlardaki yaşantılarla özdeşleştirip algılamak, seni uyumsuz ve başarısız kılıyor” (s. 231). Ancak metinlerle var olabilen anlatı kişilerinin olduğu bir metinde anlam düzeylerini oluşturmak için sıklıkla *metinlerarası ilişkilerden*

yararlanılmıştır.

Metinlerarasılık farklı biçimlerde uygulanabilmektedir. *Ters Adam*'da doğrudan yapılan alıntılar kadar fark edilmesi güç olan anıştırmalar ve parodilere de sıklıkla yer verilmektedir. Öncelikle romanda yazar ve şairlerin kabarık bir listesi bulunmaktadır. Bu listeler gelişigüzel olarak seçilen kişiler değildir. Onları romanın anlamını destekleyen yapı taşları olarak yorumlamak gerekir. Romanda sıklıkla Hz. İsa göndermesi yapılır. Bu yönüyle *Tutunamayanlar* romanıyla da benzerlikler göstermektedir. *Son Akşam Yemeği* tablosu romanda yeniden kurgulanır. Bu yemekte Havariler yerine insanlık tarihine damgasını vuran peygamber, düşünür, devlet adamları, şair yazarlar ve sanatçılar yer alır. Yemek masasındakiler tek tek listelenir:

“Fahri gözlerini kısmış, beş yüz metre uzunluğundaki masada yemek yiyip eğlenene bakıyordu. Herkes buradaydı: Hazreti İbrahim, Musa, Anibal, İsa, Muhammed, Balzac, Dostoyevski, Fatih Sultan Mehmet (Avni), Shakespeare, Freud, İmparator Napolyon, Kristof Kolomb, Beethoven, Hitler, Edison, İbni Sina, Leonardo da Vinci, Darwin, Yunus Emre, Openheimer, Sokrat, Platon, Ulubatlı Hasan, Neron, Kral Sargon, Farabi, Hegel, Bağdatlı Ruhi, Karl Marx, Nikola Tesla, Evliya Çelebi, Nietzsche, Rilke, Kleopatra, Boticelli, Sultan Cem, Lenin, Albert Camus, Hazreti Ayşe, Sinan, Jan Jak Ruso, Hammurabi, Sait Faik, Melville...” (s. 47).

Burada listesi verilenlerin dışında romanın diğer bölümlerinde de adları anılan birçok yazara daha yer verilir. Özellikle üslup özellikleri bakımından Oğuz Atay, doğrudan ya da dolaylı alıntılar yoluyla gönderimde bulunan yazarlar arasında önemli bir yer tutar. Oğuz Atay'ın dışında Türk modernleşmesinde aydın konusunu ele alan Tanpınar'a da romanda göndermelerde bulunulur: “Oyunlarla yaşamak tutunamayanların sorunu. Tanpınar'a dahi Kırtipil Hamdi dememişler miydi?” (198). Bir sistem eleştirisine, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'ne, gönderme yapan şu alıntı ile de metinlerarası ilişki kurulmuştur. “Gece yarısı inekleri kısırlaştırma enstitüsü kurmuş olabilirlerdi” (s. 13).

Metinde bilinç akışı tekniği yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Bu kullanım iç konuşmaların dış konuşmalara sık sık müdahalesi biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Bu iç müdahalelere de Yunus Emre ile kurulan bir anlam ilişkisi ile açıklık getirilmiştir. Yunus Emre'nin “Bir ben var bende benden içeri” dizesi “İçimde bir ben var benden başka” (s. 37) biçiminde kullanılmıştır.

Ters Adam, aksiyonel olmayan bir mücadele romanı olarak da tanımlanabilir. Bu mücadele biçimi rakiple sürdürüldüğü kadar kişilerin kendi iç dünyalarında da sürmektedir. Bu durum ister istemez iç çatışma ve hesaplaşmaların da ortaya çıkmasına neden olur. Bu hesaplaşma biçimindeki ihanete yakın ilişkiler ağı, Bürütüs hatırlatmasıyla verilir: “Başkaldırı öz evlatlarından kurban veriyordu. Sen de mi Bürütüs diyordu Sezar” (s. 54). Burada anlam ilişkisi kurulan hikâye bütün unsurlarıyla yer aldığı için alıntı (citation) yapılmıştır. Aynı türden uygulama kategorisi içine aşağıdaki örnekler de katılabilir.

Mucizeleriyle dolu hayatı çarmıha gerilerek sonlandırılan Hz. İsa'nın İncil'de geçen sözüne de gönderme yapılmıştır. Kaybediştiki inançsızlığa düşüşü anlatmak için şu metinlerarası ilişki kurulur. “İsa bir an kuşkuyla sordu: Tanrım beni niçin terk ettin?” (s. 70).

Anlaşılmayan, yabancılaşan ilk uyumsuz roman kahramanı olan Don Kişot, Oğuz Atay ve

Haldun Taner gibi birçok yazar tarafından kullanılmıştır. *Ters Adam*'da da hem Cervantes hem de Oğuz Atay'la anlam ilişkisi kurularak Don Kişot'tan yararlanılmaktadır: “Sizlere bazen Fahri Efendi'yi terk etmek zorundayım; o size ödünç verdiğim, yel değirmenlerine saldıran Don Kişot'tur” (s. 137). Don Kişot, değişen dünyanın hızını ve yeni oluşan değer sistemini anlayamamış, ona uyum sağlayamamış (ya da sağlamak istememiş) kişisi olarak zamanının ters adamı olurken Fahri de bugünün Don Kişot'u olur.

Katı olan her şeyin buharlaştığı bir dönemde kişinin kendi kimliği ve kişiliğini ortaya koyabilmesi çok zordur. Kimlik sorunu en çok içinde yaşadığı toplumun önünde gitmesi gereken aydının sorunu olmuştur. Onun kimliği hem evrensel düzeyde hem de içinde yaşadığı toplum düzeyinde düalist bir özellik gösterir: O hem Doğulu hem Batılı'dır. Hem milli hem evrenseldir. “Kimliğimi kaybettim. Bu otele onu anımsamak için yerleştim, değil mi? Kimin öyküsünü yaşamış, hangisinin öyküsünde kendimi kaybetmiştir? Yoksa bütün bu anlattığım öykülerin hepsi bana mı ait?” (s. 16). Burada da Marx'ın “anlatılan senin hikayendir” sözüne gönderme yapar. “Ey köylü toplumun azıcık şehirlî ve azıcık tiyatro sever seyircileri! Hayattan başka koparılacak zincirleriniz yoktur, birleşin” (s. 137) cümlelerinde de Marx'a gönderimde bulunur. Marx kabullenilemeyen dünyayla mücadelenin simgesi olarak kullanılır. Mücadele edemeyen Ters Adamlar sık sık mücadeleye kendini adanmış olan isimlerin sözlerine başvurur. Yalnızca zihinsel olarak var olan mücadeleleri bu sözlerle vücut bulmaya çalışır.

Anlam ilişkisi kurulan metnin savunmuş olduğu anlamın dışında kullanma anlayışı parodiyi var eder (Aktulum, 2000). *Ters Adam* romanında da ironiyi güçlendirmek, anlatımdaki eleştireliliği artırabilmek için sık sık parodilerden yararlanılmıştır.

Hayatı ve sanatıyla mücadele insanı olan Nazım Hikmet'in davet şiiriyle metinlerarası ilişki kurulmuştur. “Ateş hattında insanlardan duvar oluşturulacak, kapansın kulluk kapıları” (s. 73).

Bilge Kağan'ın sözü “Titreyerek kendimize dönmeseydik” (s. 141) biçiminde kullanılarak Orhun Abideleri'ndeki söz güncel politika eleştirisi haline dönüştürülmüştür.

“İki kere ikinin Ayşe ettiğini bağırsam duymuyordun” (s. 171). Ümit Yaşar Oğuzcan'ın *Ayten* şiirine gönderimde bulunur.

“İlk göz, ilk kalp ağrım, git başımdan ben artık sana göre değilim, geç kaldın” cümlesi de Attila İlhan'ın *Aysel* şiirine gönderimde bulunmaktadır (s. 280).

“Efendim, hoşgeldim, sefalar getirdim, bu şölene çiçek bulamadım, tarlayı dikenler doldurmuştu, dilimle ezip kelimeleştirdim, merhaba. Yine aynı terane diyor Cevdet; şişman hem de dersini bilmiyor” (s. 284). Ülkü Tamer'in “Hem dersini bilmiyor, hem de şişman herkesten” dizelerine gönderimde bulunuyor.

Yazar eserinde daha birçok metinlerarası anlam ilişkileriyle romanı bezemiştir. Son olarak da Goethe'ye de atıf yapılmıştır. “Sayın doktorumuz, Bay Yumruk, ölmezden önce biraz daha ışık dememiş miydi?” (s. 87). Metinlerarası anlam ilişkilerinde ironik bir dilin de egemen olduğu söylenebilir.

Büyükkavas Kuran, metinlerin artık bir bileşim olarak var olduğuna şu şekilde açıklık getirir: “Metin artık söylemlerin iç içe geçtiği, eserlerin üst üste gelerek birbirleriyle karıştığı bir yapıdır. Bu

yapıda anlam, bu söylem ve eserlerin iç içe geçmesiyle oluşur” (2022: 867). *Ters Adam*’da da farklı yazarların dünyaları ve eserleriyle oluşturulan iç içe geçen söylemler yer almaktadır. Metinlerarasılık her ne kadar yazarın bir okur olarak diğer metinlerle ilişkisini ortaya koysa da okurun okuma kültürü, birikimi ve zenginliği ile ilişkilidir. Okur bu tür metinlerin anlam evrenine bu türden donanımlarıyla girebilir. *Ters Adam*’ın hikayesi Don Kişot’la başlayıp günümüze kadar gelen bütün uyumsuz anlatı kişilerinin toplamından oluşmaktadır. *Ters Adam*’ı anlamının yolu diğer anlatıları ve anlatı kişilerini anlamaktan geçer. Daha önce kurulan anlatılarda yer alan anlatı kişileri *Ters Adam*’ın genetik mirası oluşturur.

İroni

Edebiyat ve sanatta eleştirelilik daima olmuştur. Eleştireliliğin boyutları, akımdan akıma değişiklik gösterebileceği gibi yazardan yazara da değişiklik gösterebilmektedir. Kimi eserler politik bir biçimde oluşturulur ve sloganlaşır. Kimi eserlerde ise sorunlar ince bir mizah ile dile getirilir. İnce mizah ile gerçekleştirilen eleştiri ironik anlatımı oluşturur. Tek bir iletiye odaklanmayan postmodern metinlerde ironiden yararlanılır. Sağlık (2022:322), ironinin sağladığı etkiyi şu şekilde ifade eder: “Genellemeler, kökleşmiş doğrular, kurulu değerler ironi ile yeniden değerlendirilir, sorgulanır. İroni, olumsuzlanan bütün değerleri, hatalı ve kötü yapıdaki her şeyi seçen / gören keskin bir göz konumundadır.” İroni aynı zamanda eleştirinin sloganlaşmasını engelleyerek dozunu ayarlar. “Gülümsetirken eleştirme gayretinin sonucunda şekillenen ironi, birey ve toplum yaşamındaki aksaklıkların vurgulanması bakımından yapıcı bir yöntemdir” (Eliuz,2016:139). İroninin oluşturduğu belirsizlik yeni anlamların oluşması ve metni çok anlamlılığa yönlendirmesi bakımından da önem taşımaktadır. Eliuz (2016:140) ironinin kullanımına şu şekilde açıklık getirmektedir: “İroni, gerçeğe tekâmül etmeyen ama gerçeği kuran dilin bir şey söyleyip başka bir şeyi kastetme değil; bir şeyi söylemeyi hiçbir şey kastetmeme / söylememe anlamındadır.”

Barlas Özarıkça da *Ters Adam* adlı eserinde hem birey hem de sistem eleştirisini ironi üzerine kurmaktadır. İroni, içinde yaşadıkları düzenin çarpıklıklarını görüp değiştirme gücü olmayan roman kişilerinin sığındığı bir sığınak olmuştur. Bu sığınak dille kurulur. Anlatı kişilerinin eylemliliği de dil düzeyinin ötesine gitmez. Cebeci (2008: 293), ironinin “insanoğlunun içinde yaşadığı evrenin çelişkilerine, açmazlarına ve kendi güçsüzlüğüne yönelik tepkisinden kaynaklandığı”nı belirtir. Birey (aydın) ilk olarak toplum ve devlet mekanizması karşısında kendisini ifade etmek ister. Her ikisi karşısında da güçsüz ve yetersizdir. Her ikisi de normlarıyla var olan sistem olduğu için eleştireni sorgular. Fahri, böyle bir sorgulama anını ironik bir biçimde yaşar: Sorgulama sırasında Fahri’ye sorulan sorular ironiktir. “Başkomiser, Fahri’ye Tolstoy’la nerede tanıştığını soruyordu.” (s. 48) “Başkomiser sevimli bir gülümsemeyle Fahri’yi yüreklendirerek, daha açık konuş dedi, yurtdışında hükümet darbesi mi hazırlıyorsunuz? Evet, dedi Fahri: Parlamentonun seyirci locasına Stendhal’ı gönderdik, aramızdaki kodlama Kızıl ile Kara’dır, yanında çevirmen olarak eski bir şeyhin torunu Bedrettin bulunuyor, başbakanın güzel metresi Ophelya şirketimizin, başışlayın efendim, örgütümüzün ülkedeki şubelerini Hafız yönetmektedir, gerekli maddi yardım Goethe’nin hanım arkadaşı soylu bir Barones tarafından tedarik edilmektedir” (s. 49).

Tarihi içinde sık sık darbelere maruz kalan bir toplumun kaygıları basınla ilişkilendirilerek ifade edilmiştir: “Belki bir general, bir komutan bütün gece basımevlerini dolaşarak rotatiflerin vidalarını

gevşetmişti ” (s. 13).

Romadaki ironi yalnızca toplumsal ve kamusal alanda kalmaz. Bireysel olanın, aydın tutumunun da ironisi yapılır. Eylemsizlik içinde olan, kendi varoluşunu sözle var eden aydın eleştirisi toplumsal eleştiriden daha fazla yer alır: “Korkmayın, biz eleştirdiklerini değiştiremeyenlerdeniz. Yetkimiz yok. Proletarya değiliz. İçimizde uyanan ihtilallerin sonucu kendi kendimizi bodur bir ağaca asıp sallandıracağız” (s.35).

Kendilerini değişen dünyanın dışında tutarak yaşam alanlarını içki masalarında sürdüren (sözde) aydın profili de şu şekilde tanımlanır: “Batı ve Doğu Roma İmparatorluğu çöktü. Meyhanelerin Cumhuriyeti kuruldu. Garson Halil’in yönetimindeyiz.” (s. 33). Değiştirmek istedikleri düzen ve kurtarmak istedikleri toplumdan çok uzak ve onlara çok yabancıdırlar. Düşündükleri ile yaptıkları arasındaki uyumsuzluklar ironik bir anlatım oluşturmaktadır: “Gündüzleri üye olmayanların giremediği sinema kulüplerinde halkın iktidarını konuşuyorlar, pahalı özel otolarla kenar semtleri ayaklandırmaya gidiyorlardı” (s. 41).

Toplumsal hakediş ya da değer dizgelerinin değişimi ise bir masal söylemi üzerinden aktarılarak ironik bir anlatım kurulmaktadır: “Artık Pamuk Prenses yedi cücelerin en kisasına âşık oluyor. Sonbahar yıldızları geceye ışıltılarını döküyorlar” (s.35). Hakediş konusu cüce olan Vezir anlatısında da dile getirilir. Vezir okula gidip okuyamamış biridir. Yetersizliklerinin kaynağı alçak yüksek ironisiyle ifade edilir: “Vezirimin yüksek matematiğe ulaşamayıp alçak matematik okuduğu için cüce kaldığına inanıyorum” (s. 273).

Toplumdaki ahlakî çözüme ise yine ironik bir biçimde şu şekilde aktarılır: “Herkes birbirini ahlaksızlıkla damgalıyordu. Gerçek ahlak sahibi olan azınlık, kargaşalığa dayanamayarak ölüyorlardı. Hükümet bu toplum şehitleri için bedava vefat fonu ayırmışlardı. Kokusu yayılmasın diye hemen gömüyorlardı.” (s. 104).

Çoğulculuk

Modern ve postmodern edebiyatın en önemli özelliğini çoğulculuk oluşturur. Ya o ya bu mantığından kurtularak hem o hem de bu mantığıyla kurgulayan yeni bakış açısı metinlerin de değişmesine neden olmuştur. Akyüz (2020:16), modern edebiyat sonrasında oluşturulan metin türlerini, türlerin birleşiminden oluşan melez türler olarak tanımlar. Özellikle romanlar türler arası ilişkilerin en iyi sergilendiği tür olmuştur. Çok seslilik anlatıcıların çoğalmasının dışında tür içinde türlerin çoğalmasıyla da sağlanmıştır. Postmodern anlatılar özünde **tür** karşıtıdır. Her şeye hâkim olan egemen bir anlatıcının dili bakış açısı ve gerçekliği ortadan kaldırılarak farklı açıdan bakan anlatıcıların bakış açılarına yer verilmiştir. Hatta aynı anlatıcının iç sesi ile dış sesi arasında bile ciddi farklılıkların olduğu görülmektedir. Barlas Özarıkça da *Ters Adam* adlı eserinde sıklıkla anlatıcılarını değiştirir, hatta anlatıcı belirsizleşecek kadar sık değişime uğrar. Sınırları keskin bir biçimde belirlenmiş, düşüncelerin net olduğu bir düşünce ve eylem yoktur ortada. Ya da varsa bile anlatıya dönüşürken her şeyin yapısı bozularak parçalanarak okura sunulmaktadır. Anlatıda kullanılan çoğulculuk yaşamda yer alan kaosu yansıtan bir araç gibi kullanılmıştır.

Çoğulculuk anlatı kişilerinin anlatıyı biçimlendirmesiyle gerçekleşebilmektedir. Yazarın ölümü olarak adlandırılan durum da bütün anlatı figürlerinin anlatıcı konumu kazanması anlamına

gelmektedir. Anlatı figürleri olur olmaz yerde söz alarak anlatıcıya karşı çıkarlar. Bu tür durumlarla *Ters Adam* romanında sık sık karşılaşılır. “Ben Fahri seni dinlemiyorum” “Kafamın içinde lunapark, başım dönüyor” (s. 33). Daha çok iç seslerle çoğulcu bir anlatım oluşturulmuştur. Doğrudan doğruya gerçekleştirilemeyen itiraz iç sesle yapılır. “Gerekçeniz geri çevrildi bayım” (s. 33). “Kalk Fahri! Gölgede dolaşıp durma. Yoksa ben de mi içimden konuşuyorum.” (s. 66). Bu örnekler anlatıcıların (iç) seslerinin çoksesliliğini göstermektedir.

Dil mekanizması

Postmodern yazarlar anlatıda anlamdan çok dile bakarlar. Bu tür anlatıların temel özellikleri arasında yer alan belirsizlik, çoğulculuk, tutarsızlık, görecelik, ve müphemlik gibi unsurlar dil mekanizmasıyla sağlanmaktadır. (Koçakoğlu, 2012:137). Bu etkileri elde edebilmek için dil bir oyun aracı hâline gelir. Anlatımlar bu kullanımlar yoluyla farklılaşır ve çoklu anlatım boyutuna ulaşılmış olur. “Her anlatı için yeni bir dil ve her anlatının içinde birden çok dil kullanımları çıkmasını sağlar” (Koçakoğlu, 2012:139).

Barlas Özarıkça *Ters Adam* adlı eserinde dilsel mekanizmanın kullanımıyla yeni üslupların doğmasını sağlamıştır. Sapmalar, alışılmadık bağdaştırmalara yer verilmektedir. Kafiyeli söyleyişlere yer verir örneğin: “Biraz bekleyin beyler. Gerilimli sonla bitecek dertler”(s.53)

Buna kargalar bile güler söylemine yeni eklemeler yapar. Başkomiser sistem temsilcisi olarak yaşanan durumların saçmalıklarına tepkisini koymak zorunda kalır: “Başkomiser, parktaki ihtiyar kargalar, baykuşlar hep bir ağızdan güldüler” (s. 54).

Benzer ilişkilendirme durumları çağrışım yoluyla ironik bir anlatımın oluşmasına da katkı sağlamaktadır. “Aklım Sultan Selim’e gitmiyor, akliselimin doğası dilimin sürçmesine yani diyalektiğine vuruyor.” (s. 55)

“Sezar’ın hakkı Sezar’a” sözüne hak ilişkisinden hareketle alaycı alışılmadık bir bağdaştırma eklenmiştir. “Sezar’ın savunulma sırasıdır. Kralın Hakkı Senyör Hakkı’ya verilmeyecektir” (s. 55).

Alışılmadık bağdaştırmalara sıklıkla yer verilmektedir. Hayretten küçük dili yuttu ifadesi, “Hayretten küçük dünyasını yutuverdi” (s. 55) ifadesine dönüşmektedir.

Giyinmek ifadesi temel anlamının dışına çıkarak sosyal bir ilişki ağı için kullanılan bir kelimeye dönüşmektedir. Başkalarının kalabalığını, “Baskalarının kalabalığını giyinebilmesi için birilerini suçlaması gerekiyordu” (s. 56) biçiminde ifade eder.

Sözcüklerle oyun kurma ilişkisi yine dil mekanizması ile sunulur. “Bürütüsleşenlerin altında, Çekoslavaklaştırdıklarımızdan mısınız olalım”(s. 55).

Dil kullanımlarında bunların dışında 155. sayfada biçimsel olarak bir sayfa süren bir cümle bulunmaktadır. Bu sayfada özel isimlerin yazımının dışında herhangi bir yazım ve noktalama kuralına uyulmamıştır. Birçok cümle vardır ama bu cümleler sınırları tek noktayla belirlenen cümlenin içine doldurulmuştur. Okura bu şekilde de kaotik bir okuma ortamı yaratılmıştır.

Sonuç

Toplumsal değişimler diğer disiplinleri ilgilendirdiği kadar edebiyatı da ilgilendirir. Toplumsal değişimlerin en önemli aktörlerini ona yön vermek isteyen aydın tipleri oluşturur. Türk romanının başlangıcından itibaren en önemli figürünü aydınlar oluşturmuştur. Aydın toplumsal yapıdaki aksaklıklara çözüm arayan kişi olarak daima bir yol gösterici olarak düşünülmüştür. Aydın karşılaştırmaları ile gerçek ve sözde aydın tipleri üzerine de romanlar yazılmıştır. Değişen toplumsal yapıya önder olacak olan aydın, modern dönemlerin yozlaşan değer yargıları ve değişimleri karşısında neredeyse etkisiz elemana dönüşmeye başlamıştır. Toplumcu gerçekçilerin bir kahraman düzeyinde şekillendirdiği aydın tipi modern ve postmodern romanlarda silikleşerek kendi varlığını sorgulayan ve içinde yaşadığı topluma yabancılaşan biri olmuştur. *Ters Adam* romanında ele alınan bütün aydın tipleri de bu özellikleri taşımaktadır. Toplumcu değişim kararları bir tarafa kendileri için bile bir karar alabilecek güçte değillerdir. İçinde yaşadıkları bu durum onların karikatürize bir tipe dönüşmelerine neden olur. Onlar kendilerinden önce yaşamış olan karikatürize olan birer Don Kişot, Oblomov, Selim ve Hikmet'tir. Zamana ve mekâna uyum sağlayamamışlardır. Kendilerinden önce gelen bu tiplerin tekrarını yaşama kaderinden kurtulamamışlardır. O kurmaca tiplerin hikâyeleri etkilediği için metinlerin arasında geçen bir hayat sürerler. O metinler ister istemez *Ters Adam* metninin kurucuları arasında yer alır.

Metinler arasında hayatı yaşamaya çalışan *Ters Adamlar* üstkurgusal bir metin içinde, metinlerarası ilişkiler içinde hayatı anlamaya ve yaşamaya çalışırlar. Bu durum yabancılaşmayı getirir. *Ters Adam* romanı yabancılaşma üzerine kurulu bir romandır. Bu yabancılaşma yalnızca anlatı kişilerinin yaşadığı bir yabancılaşma değildir. Romanın kurgu özellikleriyle de desteklenen bir yabancılaşmadır. *Ters Adam* mektup, günlük gibi farklı anlatım teknikleriyle oluşturulan anlatıda farklı seslerin kullanıldığı atektonik bir romandır. Kullanılan dilde de alışılmadık dışına çıkılarak anlatıdaki yabancılaşmanın desteklendiği görülür. Bu belirsizlikler metnin okunabilirlik durumunu zayıflatırken farklı yorumlarla yeni anlam düzeylerinin oluşturulmasına da katkı sağlamaktadır. Bu özelliklerle okurun metnin üretiminde aktif duruma getirildiği söylenebilir.

Roman toplum ve sistem eleştirilerini içerdiği kadar aydın eleştirisini de içermektedir. Bütün bu eleştiriler ironik bir biçimde yapılır. İroni anlatının ideolojikleşmemesi için bir sığınak olarak kullanılmıştır. İlk dönem Türk romanlarından itibaren romanların hep ön planda olan, mücadele eden, bedel ödeyen, ideal, örnek kahraman aydın tipinden çok farklı bir aydın profili çizilir. Gerçek dünyayı değiştirecek gücü olmayan aydın, dille bir dünya inşa etmenin peşine düşer. Geriye yalnızca etkisiz bir eleman olarak kasetlere kaydedilen sesi kalır.

Kaynaklar

Aksoy, Nazan (2001). "Türk Romanında Yenilikçi Yönelişler" Çağdaş Türk Yazını. (Haz.:

Zehra İpşiroğlu). İstanbul: Adam Yayınları.

Alan, Selami (2018). Tanzimat Edebiyatında Milli Kimlik İnşası. İstanbul: Kesit Yayınları.

Aktulum, Kubilay (2000). Metinlerarası İlişkiler. Ankara: Öteki Yayınevi.

Akyüz, Metin (2020). Bir Okuma Biçimi Olarak Tiyatro-Türlerarası İlişkiler- Ankara: Ürün Yayınları.

- Aytaç, Gürsel (1999). Genel Edebiyat Bilimi. İstanbul: Papirüs .
- Büyükkavas Kuran, Şeyma (2022). Metinlerarasılık Kuramı. Edebiyat Kuramı ve Eleştiri. (Ed. Veysel Şahin). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Cebeci, Oğuz (2008). Komik Türler-Parodi,Satir ve İroni- İstanbul: İthaki Yayınları.
- Ecevit, Yıldız (1989). Oğuz Atay'da Aydın Olgusu. İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Ecevit, Yıldız (2001). Türk Romanında Postmodernist Açılımlar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ecevit, Yıldız (2013). Kurmaca Bir Dünyadan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eliuz, Ülkü (2016). Oyunda Oyun Postmodern Roman. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kocakoğlu, Bedia (2012). Anlamsızlığın Anlamı Postmodernizm. İstanbul: Hece Yayınları.
- Kongar, Emre (2011).Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurt, Mustafa (2018). Şehirdeki Yabancı: Turgut Uyar'ın Şiirinde Modernizm Eleştirisi. Gazi Türkiyat, Bahar 2018/22: 69-78.
- Ortaylı, İlber (2016). İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı. İstanbul: Timaş Yayınları
- Özarıkça, Barlas (2015). Ters Adam. İstanbul: Encore Edebiyat.
- Sağlık, Şaban (2022). Postmodern Eleştiri Kuramı. Edebiyat Kuramı ve Eleştiri. (Ed. Veysel Şahin). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1977). Edebiyat Üzerine Makaleler, (Haz. Zeynep Kerman). İstanbul: Dergâh Yayınları,